

NEISTRAŽENE RUŠEVINE MODRUŠKE UTVRDE I NASELJA

Stare su modruške utvrde na određeni način mitsko mjesto hrvatske povijesti. Ostaci utvrda na usamljenom brdu uz staru prometnu vezu između panonskih i primorskih krajeva propadaju već stoljećima, ali ipak izazivaju ushite putopisaca i namjernika te su povod brojnim povijesnim prikazima i analogijama. Slavna je modruška povijest neupitna, ali stoga zaista iznenađuje koliko se o Modrušu malo zna i koliko su njegovi prostori slabo arheološki istraženi, posebno kada je riječ o velikom naselju ispod utvrde, kojega su temeljito poharali Turci 1493. i koje nikad potom nije obnovljeno, a danas zapravo i nema vidljivih tragova.

Upitan je eto i sam naziv Modruš. U svakodnevnoj se upotrebi susreću i drugi oblici tog imena, kao što su Modruša i Modruše, a i etimologija

UNEXPLORED RUINS OF THE FORTRESS AND TOWN OF MODRUŠ

Modruš is an old fortified town situated on the old transport route linking Croatia's inland with the coast. It was a center of an old and big county bearing the same name, which was owned by Frankopan princes. On the hill stood a separate fortress called Tržan, while the town of Modruš was encircled with town walls, and adorned with many churches and monasteries. For a while, the town was even a seat of the diocese. The town reached its pinnacle in the late 15th century, but was then thoroughly pillaged by the Turks and its population gradually declined. The fortress, situated on a steep hill, served as a part of the military frontier until the Turkish threat ceased, and was then also abandoned. Today only ruins of the fortress on top of the hill bear witness of the big and significant town, and no traces can now be seen of its numerous buildings. A small town is currently situated in this area. It is quite amazing that ruins of the fortress and the town have not been archeologically investigated or protected, although the town holds a significant place in Croatia's history and in the formation of Croatia's culture and literary heritage.

prolazio još prapovijesni put te da je postojala rimska cesta koja je spajala Senj sa Siskom. Poslije je istom

cestom u pet ratnih godina u oba smjera prošlo približno 20 milijuna vozila. I konačno, pokraj Modruša proći će suvremena autocesta između Zagreba i Splita pa će romantične i slikovite ali od propadanja nezaštićene modruške ruševine i dalje izazivati divljenje brojnih prolaznika.

Gotovo je sigurno da se naziv Modruš ili Modruše nije odnosio na neko posebno mjesto, nego na područje jedne župe ili županije, upravo kao što Gacka, Lika i Krbava označavaju cijelo jedno područje. No valja ipak reći da se ne spominje u popisu starih hrvatskih župa. Zahvaljujući zemljopisnom i strateški važnom položaju, područje se današnjeg Modruša nametnulo kao upravno i prometno središte široj okolini. Tako je nastala najprije utvrda a poslije i župski grad, koji se počeo nazivati po prostoru kojim je upravljao.

Vjekoslav Klaić smatra da je naselje na tom području postojalo "jamačno već oko 820. kad su onuda bjesnile teške borbe između knezova Borne i Ljudevita". Modruška župska spome-

Ruševine utvrde na vrhu brijega

je tog prastarog naziva nepoznata (ponekad se sreće i u drugim krajevima), iako je modruški župnik Antun Kregar 1850. zapisao da je Modruš bio rimski grad Marusium, kojega su navodno utemeljili Grci nekoliko stoljeća prije. Zna se da je tuda

trasom vodila Jozefinska cesta, građena 1774.-1778. i temeljito obnovljena 1834.-1847., a asfaltirana 1982. godine. Čak je u Domovinskom ratu, iako dijelom obnovljena, bila glavna prometna veza sjevera i juga Hrvatske. Pretpostavlja se da je tom

Dio ruševina okružen raslinjem

nica znade mnogo više, iako sve treba uzimati s rezervom jer se temelji na usmenoj predaji. Ne samo da su se ovdje borili Ljudevit Posavski i Borna, ban Bijele Hrvatske, već je tu boravio i sv. Metod kad je drugi put iz Moravske putovao na opravdanje u Rim. Čak je, navodno, iz Modruša rodom i Gorazd, učenik sv. Metoda. Prema predaji, u Modrušu

je krajem 10. st. propovijedao i sv. Vojtjeh. Čak je, tvrdi se, na obližnjem Gvozdu na Kapeli poginuo i posljednji hrvatski kralj Petar Svačić u 11. stoljeću. Valja ipak reći da tvrđnja ne stoji. Planinski masiv Velike i Male Kapele zaista se nekad nazivao Gvozd, a sadašnje je ime dobio prema jednoj (vjerojatno pavlinskoj) kapelici u blizini gorskog prijevoja.

Ostaci jedne kule

No Gvozd se naziva i planinski predio između rijeka Kupe, Korane i Gline koji je upravo prema nesretnom kralju (za kojega nije dokazano da se zvao Svačić) i dobio ime Petrova gora. A i podrijetlo naziva Gvozd izaziva dvojbe jer jedni tumače da potječe od staroslavenskog naziva za šumu, a drugi su skloniji to povezivati s gvožđem, na što upućuje i nekadašnji latinski naziv Kapele - *Alpae ferrae*.

Za postanak i značaj Modruša od velike je važnosti bilo njegovo idealno prometno okruženje. Modruš je

gospodario najvažnijom prometnicom prema moru i učinio je cestom

Ostaci jednog prozora s vidljivim tragovima ispunje zidova

vlastita razvoja. No Modruš je ujedno strateški i najpovoljnija pozicija za smještaj utvrde. Vrh čunjastog i strmog brijega na kojem se osvio stari modruški kastrum bilo je dovoljno samo zatvoriti bedemima i kulama i učiniti ga gotovo neosvojivim. Upravo stoga modruške utvrde izgledaju poput idealno utvrđenoga romaničkog grada, o čemu i danas svjedoče ostaci njegovih bedema i kula. Inače kako je sve vezano uz Modruš i poznato ali istodobno i upitno, čini se da ta utvrda nikad i nije vojnički zauzeta, barem za to nema nikakve

potvrde u postojećim izvorima. Potpuno je stradao grad pod utvrdom, ali upitno je da li je istodobno stradala i utvrda. Sadašnje su ruševine posljedica toga što je bila napuštena i jer se nije obnavljala.

Sigurno je da je Modruš već bio sjedište prostrane modruške županije krajem 11. i početkom 12. stoljeća koja je obuhvaćala sav prostor sjeverno i istočno od Male i Velike Kapele, na jugu od Plitvičkih jezera i uz tokove Korane, Mrežnice i Dobrodo Kupe. Prvo spominjanje u sačuvanim dokumentima govori o Modrušu kao crkvenom području. Riječ je o ispravi ugarsko-hrvatskog kralja Stjepana iz 1163. koja se odnosi na teritorijalna prava splitske crkve. Tu je očigledno da se govori o cijelom području stare modruške županije u kojemu je Modruš bio duhovno središte. Sljedeće je spominjanje Modruša, za koje se dugo držalo da je zapravo prvo, u ispravi kojom je Bela III. 1193. poklonio Modruš kao leno Krčkom knezu Bartolu. No ta je darovnica, kao i mnoge druge kraljevske isprave "izdane" kasnijim Frankopanima zapravo krivotvorina, što su nedvojbeno utvrdili mađarski povjesničari. Ipak Modruš je sigurno bio u rukama budućih Krčkih kneževa vjerojatno već početkom 13. st. To je bio njihov prvi i najvažniji kopneni posjed i sjedište golemo prostranstva kojim su vladali. Velika se modruška županija razvojem feudalnih odnosa tijekom 13. i 14. st. dijeli i od nje se formiraju manji feudalni posjedi sa sjedištima u drugim feudalnim utvrdama: Drežniku, Slunju, Cetinu, Tršcu na Korani, a poslije u Zvečaju, Bosiljevu, Novigradu i Brodu na Kupi. Modruš ipak ostaje najznačajniji frankopanski posjed i povijesno je središte frankopanske moći. To će zadržati i nakon čuvene podjele svih frankopanskih posjeda 1449. koja je upravo održana u Modrušu. Utvrdu je s gradom ispod njega dobio Stjepan, najstariji od sedam sinova Nikole Frankopana.

Zanimljivo jest da se utvrda (kasturum) nad nekad prostranim i slavim gradom Modrušom nazivala Tržan ili Tržan-grad (po tradiciji još i Širingrad i Trojangrad), no to se ime prvi put spominje u ispravi bana Marka Takovca 1437. Utvrda je smještena na brdu visokom 670 m n. m., ili 90 iznad podnožja brda, a bedemi i kule te unutrašnje građevine temeljeni su na živoj stijeni i potpuno pokrivaju vrh izdužene čunjaste glavice brijega. Padine brijega vrlo su strme, posebno na sjeverozapadnoj i jugoistočnoj strani. Grad se Modruš razvio i podnožju i ravnom dijelu modruškog brijega na relativno veli-

jem i jačanjem feudalne vlasti gospodara kastruma i zamka, ali i razvitkom naselja koje postaje značajno po broju stanovnika te po ulozi koju je imalo u gospodarskom, trgovačkom, kulturnom i crkvenom životu, feudalni se grad i imenom izdvaja iz tog nekadašnjeg povijesnog jedinstva. Modruš je tada trgovište ili grad sa svojim prihodima, gradskom upravom, crkvom i građanima, dakako pod patronatom knezova Frankopana. To je vrlo jasno istaknuto i u diobenoj ispravi gdje se izričito navodi da Stjepan dobiva: "Modruš trgovište s kastrumom Tržan". Značenje imena Tržan nije teško dokučiti jer

Pogled iz utvrde na dio današnjeg Modruša

kom prostoru zaštićenom obrambenim sustavom kula i bedema izvan kojih su ostale neke sakralne građevine i manji gospodarski objekti. Pretpostavlja se da je ukupna duljina bedema oko modruškog grada bila 1200 m.

Može se stoga zaključiti da je Modruš starije i zajedničko ime srednjovjekovnog sklopa utvrđenoga plemenskoga, župnoga pa i feudalnog grada na vrhu brijega i naselja koje je nastalo ispod njega. Povijesnim razvo-

je vezano uz više mjesta ondašnje Hrvatske, a uvijek je povezano s trgovinom i prometom.

U Modrušu su postojala dva samostana: franjevački i dominikanski. Franjevci su došli iz Senja, a dozvolu za gradnju crkve i samostana izdao im je papa Grgur XI. Oni su imali crkvu Sv. Franje ili crkvu Sv. Duha. Dominikanci se spominju u Modrušu prvi put 1479., ali je vjerojatnije da su stigli početkom 15. st., a vjeruje se da je njihova crkva bila crkva Sv.

Antuna. Osim ovih spominje se jedna kapela posvećena Sv. Marku, crkva Sv. Mihovila izvan gradskih zidina i crkva Sv. Katarine u Modruškom polju. U dokumentima se još svjedoči o postojanju crkve Sv. Ivana Krstitelja. Nešto se poslije spominju crkve Sv. Trojstva (jedina koja danas postoji), Sv. Stjepana i Sv. Jelene.

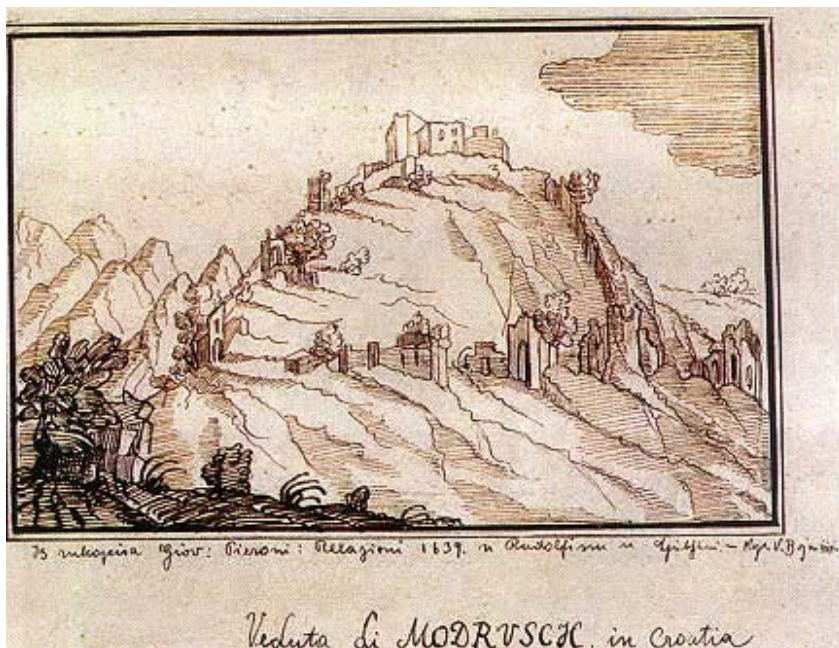
To su bili najuspješniji dani Modruša, ali i početak njegova kraja. Biskupa Franju naslijedio je Nikola iz Kotora, koji je i poznat po nadimku Modruški. Poslije je oko izbora Antuna Dalmatinca, inače kandidata kralja Matije za važno mjesto modruškog biskupa, izbio veliki sukob između Stjepana Frankopana i kralja. Matija Korvin je čak zaprijetio

izvedbi bila jedna od najvećih i najljepših crkava u Hrvatskoj. Ta je crkva teško stradala od Turaka 1521., a sada kao crkva služi samo njezino obnovljeno svetište i bočna kapela.

Također je na obližnjem Gvozdu postojao veliki pavlinski samostan Sv. Nikole. Pavlini su inače red koji je u 13. stoljeću osnovan u Mađarskoj povezivanjem pustinjaka i njihovih zajednica, a ime su dobili po prvom pustinjaku - sv. Pavlu. Širili su se u svim europskim zemljama, a zapaženu su prisutnost imali u Mađarskoj, Hrvatskoj, Poljskoj i Austriji. U nas su najveće samostane imali u Lepoglavi, Remetama (kraj Zagreba), Križevcima, Kamenskom i Sv. Petru u Šumi (Istra). Samostan na Gvozdu bio je jedan od najvećih i u njemu je živjelo i do osamdeset redovnika, a utemeljen je polovicom 14. st. Prema tom su samostanu bili osobito darežljivi knezovi Frankopani, ali i ostali velikaši, pa je samostan po svojim posjedima u Modrušu, Gackoj, Lici, ali i na Krku, važio kao vrlo imućan. Nalazio se na prometnom gorskom prijelazu i bio je značajan kao svratište putnika. Ugašen je turskim osvajanjima, najvjerojatnije u drugom desetljeću 16. stoljeća, a od njega je danas teško pronaći i ruševine. Doduše crkvu je Sv. Nikole i samostan obnovio u 18. stoljeću pavlin Matevčić i po toj je crkvi cijeli planinski masiv i dobio ime. Čak je i sadašnja kapelica Sv. Nikole na autobusnoj stanici u Modrušu izgrađena 1836. od ostataka te druge kapele. Red pavlina ukinuo je 1786. Josip II.

Pavlini u samostanu na Gvozdu bili su glagoljaši, a narodni su jezik rabili i u liturgiji i u svakodnevnom životu. Čak jezikoslovac Vladimir Putanec tvrdi da je naš prvi glagoljski misal tiskao 1483. pavlin fra Nikola upravo u Modrušu.

O prvotisku tog misala već smo prije govorili, spominjali smo da se kao mjesto njegova tiskanja spominje i Kosinj, a možda je tiskan i izvan

Crtež Modruša Giovannija Pieronija 1639.

Župna crkva u Modrušu bila je crkva Sv. Marka, koja je 1460. postala katedralna kada je Stjepan Frankopan uspio nagovoriti papu Pija II. da se biskupijsko središte iz Krbave zbog turske opasnosti preseli u Modruš. Prema papinoj buli sada se crkva trebala zvati Sv. Marije, ali se ubrzo potom opet naziva crkvom Sv. Marka.

Kada je Stjepan Modruš učinio biskupskim središtem (baš kao što je to uspio njegov brat Žigmund godinu dana poslije u Otočcu), u grad je doveo krbavskog biskupa Franju. Daka-ko da je to preseljenje biskupije iz Krbave, inače opustjele od čestih turskih provala, bilo opravdano, ali je dodatno zategnulo odnose između Kurjakovića i Frankopana. Biskupija se tada naziva krbavska ili modruška.

papi da će se Ugarska odijeliti od katoličke crkve ako se ne bude uvažavalo njegovo vladarsko pravo da predlaže biskupe. U Modrušu je od 1486. biskup Kristofor Dubrovčanin, koji u godini Krbavske bitke 1493. iz razrušenog grada bježi u Novi Vinodolski. Modruš je dakle bio biskupsko središte samo 23 godine, ali su biskupi imenovani i poslije, a ime se biskupije u nazivu senjsko-modruška sačuvalo sve do 1969. godine.

Za vjersku sliku ondašnjeg Modruša i njegovih upravljača valja još spomenuti da su Frankopani u obližnjim Oštarijama (koje su se nekad zvale Otočce) sagradili 57,5 m dugu gotičku crkvu u čast Blažene Djevice Marije, koja je po veličini i umjetničkoj

Hrvatske. No ovo je upravo prilika da se nešto kaže o misalima u glagoljskom pismu i na slavenskom jeziku, jer misali u pravom smislu ocrtavaju odnos Frankopana prema kulturi i narodnom jeziku, a istodobno objašnjavaju i popularnost i značenje koju je ta plemićka obitelj imala u hrvatskoj povijesti.

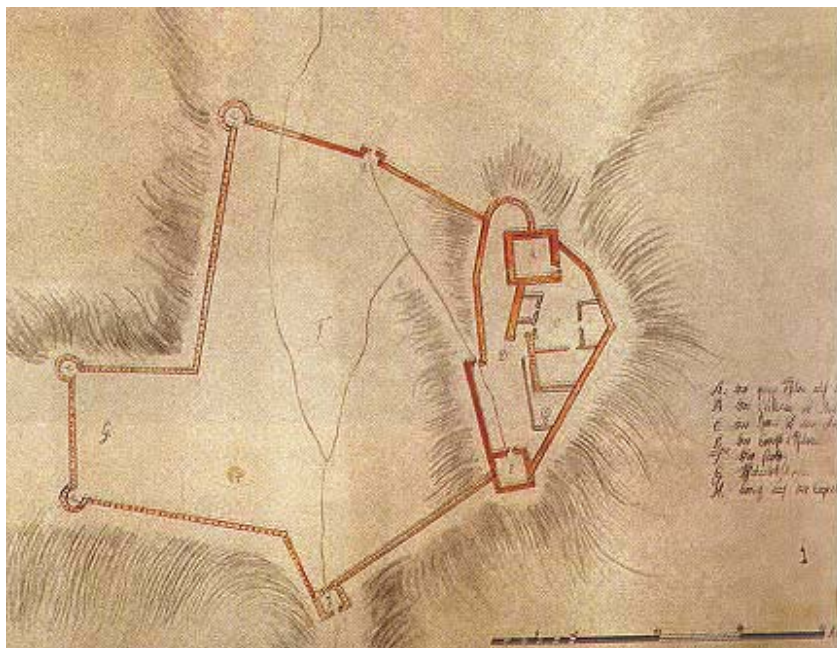
Misal sadrži sve tekstove potrebne za slavljenje sv. mise, odnosno euharistijsko slavlje (eucharistien – zahvaljivati). Na svakoj se misi čuje Božja riječ (iz Biblije), riječ božjeg naroda (u odgovorima i u pjesmama) te riječ svećenika kao posrednika između Boga i čovjeka. S vremenom su izabrani dijelovi za pojedine blagdane koji su tijekom 10. i 11. stoljeća objedinjeni u posebnu knjigu – nazvanu misal (missale plenum). Poslije je to propisano kao obveza za cijelu katoličku crkvu, a vrijedi zapravo i danas. Tako je stvoren jedinstveni zapadni ili rimski obred, za razliku od istočnih crkava u kojima ima više obreda.

Taj se obred u cijelom svijetu održavao isključivo na latinskom jeziku, sa samo jednom iznimkom - u Hrvatskoj. Tu se sačuvao staroslavenski jezik što je najčešće bilo na prostoru Riječke nadbiskupije i u području kojim su gospodarili Frankopani. Jedino su biskupske odnosno katedralne crkve ostale latinske, no i u tome je Senj bio izuzetak. Stoga su za liturgijske potrebe pisani posebni glagoljski misali. Do danas je sačuvano takvih 17 cjelovitih rukopisnih misala, najviše u vatikanskoj knjižnici i u župnom uredu u Vrbniku. Misal kneza Novaka poslužio je kao predložak za spomenuti prvotisk iz 1483. Sljedeće je godine izdan Senjski glagoljski misal, a među devet tiskanih glagoljskih misala dva su priredili Modrušani - fra Pavao Modrušanin i biskup Šimun Kožičić Benja. U početku su misali pisani na hrvatskoj redakciji staroslavenskog, ali su poslije pisani u ruskoj redakciji koju su nerado prihvaćali svećenici glagoljaši. Postup-

no stoga dolazi do uvođenja narodnog jezika i upotrebe latinice, dakle do onoga što je za cijelu katoličku crkvu usvojeno na vatikanskom koncilu 1965. godine.

Nasljednik Stjepana knez Bernardin Frankopan Modruški, uvažavan u cijeloj Europi po učenosti ali i silovitosti, dao je 1486. nalog svojim pisarima Martinu Ostrihariću i Ivanu

lja Matije Korvina. Zna se da je Bernardin dugo pokušavao svog zeta, inače unuka Sibinjanin Janka (Janoša Hunyadija) ustoličiti za hrvatskog kralja. Frankopani su upravo u modruškoj tišini pisali svoje prigodne govore, pisma i druge prepiske što su kolali po ondašnjim hrvatskim i stranim zemljama. Posebno su slavna dva takva sačuvana govora, jedan

Tlocrt modruškog naselja i utvrde (Hrvatski državni arhiv)

Klinčiću da napišu Modruški urbar. Urbari su inače u hrvatskom srednjovjekovlju bili uobičajeni kodeksi pravnih i društvenih normi kojima su se uređivali odnosi između feudallaca i kmetova, ali i drugi oblici tadašnjeg života. Povijesni muzej u Karlovcu posjeduje Modruški urbar u latiničnom prijepisu iz 16. stoljeća, a original, pisan glagoljicom, nije sačuvan. Postoje samo dva poznata zakonika na narodnom jeziku koji su stariji od ovog urbara, ali su oni znatno poznatiji i slavniiji – Vinodolski zakonik i Poljički statut. Modruški urbar kao da je slijedio tragičnu sudbinu svog grada i biskupije.

Inače pri spomenu Bernardina Frankopana valja reći da je njegova kći Beatrice bila udana za Ivaniša Korvina, vanbračnog i jedinog sina kra-

koji je Bernardin održao u Nürnbergu 1522. tražeći pomoć u borbi protiv Turaka (govor se čuva u Budimpešti), a drugi koji je njegov sin i slavni vojskovođa Krsto Frankopan nedugo zatim uputio papi Hadrijanu IV. (čuva se u Nacionalnoj biblioteci u Parizu).

Inače Frankopani su Modrušem, što nije bio slučaj s drugim gradovima, vladali uz posebnu suglasnost kralja Matije Korvina. Nakon turskog pustošenja Bernardin je popravio naselje i u njemu je još dugo stolovao. No nakon njegove smrti 1530. godine civilno stanovništvo Modruša malo-pomalo nestaje.

Nakon 1553. preuzela je utvrdu Tržan krajiška vojska jer je naselje već bilo potpuno opustjelo. Posada je imala stalno 15-20 momaka, bila je op-

remljena sa dva veća topa, pet mužara, 31 većom i deset manjih pušaka te 10 centi praha. Frankopani su uzalud u više navrata tražili grad natrag, jednostavno Modruš je bio uključen u sastav Vojne granice.

Jedna od najstarijih fotografija ruševina modruške utvrde s početka 20. st.

Pieroni je 1639. posjetio Modruš i utvrdio da je četverostrana kula bez krova, a da je u njoj straža ipak dežurala. U utvrdi se moglo stanovati samo u kaštelu i to iznad samog ulaza. Zatekao je još ostatke kuća u podgrađu koje su zidovi opasali. Ujedno ističe da su svi zidovi građeni u kamenu, da je riječ o kamenom plaštu od tesana kamena s obje strane, dok je sredina ispunjena masom drobljenca i žbuke. Predlaže da se utvrda popravi jer može biti vrlo vrijedna. S tim u skladu za popravak Modruša i Ogulina odobreno je 3000 forinti. No je li taj novac utrošen u popravak utvrde nije poznato, jer Stier 1660. zatiče gotovo isto stanje i ima i slične prijedloge, osim što predviđa smanjivanje zidova utvrde. Čini se da je ipak u Modrušu vrlo malo boravio jer gotovo u cijelosti ponavlja Pieronijev crtež. Čak ističe da zbog kratkog boravka nije uspio napraviti tlocrt. Vrlo lijepe i vjerojatno najpreciznije crteže Modruša napravio je Mathias Anton Weiss, ali tek 1729. godine. Vojnici su u utvrdi boravili do 1791.,

ali je utvrda već poslije 1720. potpuno zapuštena. Iz 1742. potječe opis ruševina od Riceputija, a Franjo Julije Fraso u svom djelu *Topografija karlovačke Vojne krajine* iz 1835. spominje šest ruševina crkvi oko

Modruša. Spominje najveću crkvu Sv. Marka (čiji se ostaci još razaznaju), ruševine gotičke crkve Sv. Duha, dok je kapela Sv. Antuna navodno još bila u uporabi.

Valja reći da je usporedo s opadanjem turske moći obnovljena stara Modruška županija, ali je sad njezino sjedište premješteno u Ogulin. Ponovno je naseljavanje započelo nakon prestanka turske opasnosti. Biskup Dimitri u svom izvješću 1684. još ne spominje Modruš kao posebnu župu, ali je zato spominje Glavinčić 1695. koji ujedno tvrdi da u Modrušu ima 300 duša. Matične se knjige počinju voditi od 1687. pa se ta godina može smatrati početkom novovjeke župe Modruš. Pojavljuju se i prvi svećenici, a zabilježeno je da je u Modrušu 1689. boravio i slavni osloboditelj Like od Turaka - pop Marko Mesić.

Kao župna crkva sada služi crkva Sv. Trojstva, za koju nije jasno radi li se o preimenovanju neke stare crkve ili je crkva s istim imenom

postojala i prije Turaka. No po nekim suvremenim istraživanjima uočljivo je da se na istom mjestu nalazila neka druga crkva. Od ostalih starih crkava obnovljena je samo ona Sv. Antuna. Sve preostalo, čak i ono što se sačuvalo i u vrijeme stalne turske opasnosti, prepušteno je propadanju i zubu vremena.

Rekli smo već da je o ruševinama Modruša često pisano, iako se zbog toga ništa nije mijenjalo. Zanimljivo jest da o njemu pisao i Otac domovine dr. Ante Starčević koji je nadahnut domoljubljem pisao svoje povijesno-literarne crtice. O Modrušu, čijom je slavom i veličinom ali i tužnim izgledom, očigledno opčinjen, pisao je potresno u *Nevenu* iz 1853. On je između ostalog istaknuo: "Ta podertina, taj vraniak, koji neuke plaši, a uke opominje na nekadašnju veličinu, našega naroda - to je naša Modruša". Također se, da bi ocrtao vojničku važnost Modruša, sjetio i stare pučke pjesme:

"Pevalo je Ture uz tambure: / Da nam nije Slunja i Tounja, / i Modruše pod Kapelom grada: / Sve bi naše do Mletakah bilo".

Zanimljivost jest da je modruška utvrda, i povijesna zbivanja koja su se u njoj odvijala, bila sadržajem i jednog romana. Radi se o romanu *Vuci* Milutina Cihlara Nehajeva, koji je psihološko-realistički ocrtao likove Bernardina i sina mu Krste Frankopana. Roman je prvi put objavljen 1928., a nedavno je tiskano i njegovo drugo izdanje. Na temelju dokumentarne građe rekonstruirano je jedno vrijeme sa svim svojim društvenim i političkim suprotnostima.

O Modrušu su dakako pisali i istraživači naših utvrda Emilij Laszowski i Gjuro Szabo, iako se čini da je zla kob Modruša pomalo zahvatila i njihovo pero pa nisu bili toliko temeljiti ni nadahnuti kao u slučaju nekih drugih utvrda. Valja reći da je povjesničar Radoslav Lopašić izdao 1894. kritičko izdanje Modruškog urbaru.

Stradanja su se Modruša nastavila i kasnije. Uoči Drugoga svjetskog rata započelo je iseljavanje, koje se nakon rata značajno pojačalo jer je Modruš teško stradao u ratnim zbivanjima 1942. Stradanja su se nastavila i u Domovinskom ratu jer je na Modruš palo mnogo granata iz pravca Plaškog, a oštećena je kapelica Sv. Nikole te zvonik i vitraji župne crkve.

Danas je Modruš malo uz cestu izduženo i slabo naseljeno mjesto, svojevrsno predgrađe obližnjeg Josipdola, s pretežno staračkim domaćinstvima, jer su se mnogi iselili. No čini se da se nešto u tužnoj i neobičnoj sudbini Modruša ipak počinje mijenjati. Na krilima rodoljubnog zanosa

Modrušana i njihovih gostiju iz svih krajeva. Također je i od strane Modrušana iz samog Modruša utemeljeno Kulturno-umjetničko društvo *Gradina*. Tako naime u Modrušu nazivaju ruševine starog Tržan-grad. Godine 1996. društvo *Bernardin Frankopan* u suradnji s zajednicom zavičajnih društava Like *Vila Velebita*, otkrilo je spomen-ploču na crkvi Sv. Trojstva u spomen 510. obljetnice Modruškog urbara. Zavičajno je društvo uz pomoć samih Modrušana i uz razumijevanje općine Josipdol uredilo učionice osnovne škole, u kuće su uvedeni telefoni, a nastoji se dovesti i pitku vodu. Ujedno je društvo pokrenulo i cijeli niz izdanja koja govore o slavnoj modruškoj povi-

Modruška utvrda na vitraju crkve Sv. Trojstva (uništenom u Domovinskom ratu)

Današnja župna crkva Sv. Trojstva

u nedavnom Domovinskom ratu, utemeljeno je u Zagrebu Zavičajno društvo *Bernardin Frankopan*. Ono je najprije obnovilo u cijelom kraju poznato modruško proštenje. Prva je skromna svečanost održana 1994. još pomalo u strahu pred topovskim cijevima s obližnjih brda Vojnovca i Plaškog, ali su sljedeće bile prepune

jesti, između ostalih pretiskano je i izdanje *Modruškog urbara* Radoslava Lopašića.

I konačno, u Godišnjaku zaštite spomenika kulture Hrvatske 1990. tiskan je rad Milana Kruheka i Zorislava Horvata: *Castrum Thersan et civitas Modrussa*. To je vjerodostojan i dosad najpotpuniji povijesni i kartograf-

ski prikaz i utvrde i naselja, s preliminarnim istraživanjima koja mogu biti podloga i začetak sustavnoga i temeljitijega povijesnoga i arheološkog istraživanja. Iz njihovih se crteža, temeljenim na Weissovim predlošcima, mogu djelomično rekonstruirati i rasporedi kula, palače i ulaza u Tržan-gradu, kao i smještaji brojnih crkava i zgrada u naselju Modruš.

Sve to ohrabruje jer je svojedobno jedna članica društva *Bernardin Frankopan* (Mirna Stojković) jezgrovitio napisala:

"!ako je srednjovjekovni sklop grada Modruša jedinstveni spomenik na području Hrvatske koji, da bi pokazao pravo značenje, zahtijeva opsežna arheološka istraživanja, Modruš već niz godina propada i može se smatrati jednim od najugroženijih spomenika hrvatske kulture. Ako se brzo ne priđe konzervaciji i zaštiti Modruša, od njegovih će zidina ostati samo arheološki ostaci – neistraženi, nesačuvani i zaboravljeni".

Branko Nadilo